

Morgenbladet

3/9-1991

100699

Artikkelforfatteren skriver at det ikke var noen tilfeldighet at navnet nasjonal sosialisme ble valgt, og ser man på enkelte av programpostene i det tyske nasjonal sosialistiske arbeiderparti vedtatt i Munchen 24. feb. 1920, er det uenkelig flere punkter som er sammenfallende med det man forbinder med arbeiderbevegelsens målsetning.

■ ■ Det har i etterkrigstiden fra mange hold vært forsøkt å skape den oppfatning at en samlet norsk arbeiderbevegelse stod imot påvirkningen fra Nasjonal Samling etter 9. april 1940. Det er nylig kommet på markedet gjennom Tidens Forlag, en tankevekkende bok som berører nettopp dette emnet. Boken «Arbeiderbevegelsen og Nasjonal Samling - om venstrestrømninger i Quislings parti» er skrevet av historiker og første amanuensis Tore Pryser. Boken er interessant fordi den avliver en del veletablerte myter.

fremfor egennytten, og Staten spille en regulerende rolle.

Pryser peker på at flere punkter i NS programmet fra 1934 kunne appellere til arbeidsfolk. Det viktigste angående arbeidslivet var kravene om «rett og plikt til arbeid for enhver» og at «arbeidsløsheten bringes til opphør», etter en landsomfattende plan. NS var også opptatt av den planøkonomiske ordning av produksjonen og omsetning i landet, og at «kapitalen skal tjene arbeidslivet». Rentebyrden skulle lettes, skade ved spekulasjon hindres, og alders og livstrygd sikres. NS lovet videre barnetrygd og folketrygd. For å verne blant annet arbeiderne skulle også børs- og aksjeloven endres, og «forsørgsordningen legges om som et ledd i en samlet planmessig sosialreform». Pryser understreker i sin bok at ikke noe av dette stod i strid med Arbeiderpartienes målsetting. NS ville beholde den private eiendomsretten, men det skulle skje innenfor rammen av en planøkonomi. I sin propaganda gikk NS hardt ut mot liberalismen og dens ideer om fri konkurranse og kontraktsfrihet i arbeidsforhold. Det var dette som førte til skarpe interessekonflikter i samfunnet, het det.

Arbeiderbevegelsen og nasjonalsosialismen

■ ■ Nå er det forsåvidt ikke noe nytt at nasjonalsosialismen, allerede i Tyskland, var basert på sosialistiske ideer. Det var ingen tilfeldighet at navnet nasjonal sosialisme ble valgt, og ser man på enkelte av programpostene i det tyske nasjonal sosialistiske arbeiderparti vedtatt i Munchen 24. feb. 1920, er det uenkelig flere punkter som er sammenfallende med det man forbinder med arbeiderbevegelsens målsetning. Eksempelsvis:

kjemper den materialistiske ånd og er overbevist om at forbedringen av vårt folk bare kan skje innen fra på grunnlag av marxismen «Det felles beste fremfor det enkelte beste».

Blant annet på ovennevnte ideologiske grunnlag ønsket nasjonalsosialistene å bygge sitt «velferdssamfunn» og i kollektivistiske tankemodeller svært så nær opp til andre sosialistiske strømninger. Leser man så historikeren Tore Pryser's nyttige bok, har forfatteren gransket fagforeningsledere i LO sentralt, forbundene og samorganisasjonene, i tillegg til ordførere og redaktører som før okkupasjonen hadde vært medlem av Arbeiderpartiet. Disse gikk inn i et venstre-strømdrag i Nasjonal Samling. Mange av den oppfattet seg fortsatt som sosialister.

■ ■ I sin analyse ser Pryser på i hvilken grad overgangen til Nasjonal Samling var ideologisk basert, og antyder at hvis det her er tale om ideologi så er det i så fall syndikalismen, den politiske retning som i hovedsak legger vekt på fagorganisasjonene.

Spranget fra arbeiderbevegelsen og over til NS var imidlertid ikke alltid så lang. Pryser viser til en annen historiker Øystein Sørensen som tidligere har skrevet at «det fantes en distinkt idestrømning i NS som var både sterkt anti-kapitalistisk og pro-sosialistisk. Denne strømningen identifiserte nasjonalsosialismen med arbeidernes historiske kamp, og ville avskaffe alle former for kapitalistisk utbytting og erstatte den med en sosialistisk stat, basert på fellesskap, samhold og solidaritet.»

Totalt var ikke mindre enn 1/3 av Nasjonal Samling vel 40 000 medlemmer blir rekruert av arbeiderklassen. Dette historiske faktum kommer sjeldent frem og bør derfor presiseres. Arbeiderklassen kom derfor til å utgjøre den desidert største yrkesgruppen i Quislings parti med cirka 14 000 medlemmer.

Pryser bringer også andre interessante opplysninger frem. Det var en rekke eksempler på at arbeiderparti-politikere og arbeiderpartiredaktører valgte å skifte parti til Nasjonal Samling. I NS-årsbok fra

1942, er det oppgitt faktisk 21 ordførere og 4 varaordførere som hadde ordførerverv for Arbeiderpartiet i 1930-årene. Dette utgjør vel 10 % av tallet på Arbeiderpartiordførere i perioden fra 1. januar 1938. Av Arbeiderpartiets 44 aviser våren 1940 gikk 4 redaktører over til NS mens like mange fikk stempelet «stripede» i løpet av krigen. Historikeren Pryser nevner særlig lyrikeren Rolf Jacobsen som ble redaktør av Kongsvinger Arbeiderblad i januar 1941, og som var Nasjonal Samlings presse- og propagandefører i Kongsvinger i 2 år. Da Quisling 1. februar 1942 overtok som minister-president, var Jacobsen en av dem som på lederplass lykkeønsket ham av hjertet. I en lederartikkel skrev han blant annet «Vi skal nå sammen med ham begynne å bygge opp sosialismen.»

■ ■ Historikeren Pryser går gjennom en rekke programposter i Nasjonal Samlings program. Nasjonal Samling forutsatte «et sosialistisk folkesamfunn» som omfattet alle klasser, og i dette folkesamfunn skulle fellesnyttene råde

Den sosialistiske retning syndikalismen som NS programmet hadde tilknytningspunkter til, innebar at samfunnet skulle forandres ved at arbeidernes faglige organisasjoner overtok produksjonsmidlene. Pryser nevner i sin bok at elementer innen Fagopposisjon av 1940 i Norge, var påvirket av nettopp slike tanker.

Pryser har skrevet en lettfattelig og oversiktlig bok på vel 166 sider med en god kildedokumentasjon, og boken bør være obligatorisk lesning for alle som er opptatt av den ideologiske sammenheng mellom ulike former for sosialisme. Det har i etterkrigstiden vært en tendens til å forsøke å fremheve Nasjonal Samling som et borgerlig parti bestående utelukkende av sosiale tapere og landsvikere, mens det tilsynelatende bevisst har vært underslått de sterke tilknytningspunkter med arbeiderbevegelsens idealer. På dette området er Pryser's bok et viktig korrektiv.

«Vi forlanger at regjeringen fremfor alt skaffer borgerne mulighet for beskjefte og til å tjene til livets opphold.

Enkeltmenneskets virksomhet må ikke få anledning til å stå sammen med samfunnets interesser, men må begrenses til visse områder, og må være til alles nytte. Derfor forlanger vi en slutt på kapitalinteressenes maktposisjon. Vi forlanger at arbeiderne skal få del i stor-industriens overskudd.

Vi forlanger en drastisk utvidelse av eldreomsorgen, vi forlanger at Staten skal betale utdannelsen til begavede barn av fattige foreldre. Vi be-

MORGENBLADET

Redaksjon/abonnement/Annonse/distribusjon
Holmestrandsv. 92, 3036 Drammen
Tlf. (03) 81 26 70, Fax. (03) 81 14 13, fra 09.00 - 17.00
Abonnement 1/1 år: kr. 940, 1/2 år kr 470, 1/4 år kr. 235
2 mnd. 157, 1 mnd. kr. 80

Utgivelsesdager: tirsdag - lørdag
Postadresse: P. B 1864 Vika, 0124 Oslo 1
Teknisk produsent: Network a. s